

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 343.45: 341.4

О. Л. Барабаш, здобувач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ТАЄМНИЦІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ У ЗАКОНОДАВСТВІ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

В статті аналізується досвід країн світу щодо криміналізації діянь у сфері недоторканності приватного життя. Такий аналіз може бути корисним для оцінки відповідних норм вітчизняного законодавства і дозволить виявити його переваги та недоліки, визначити шляхи удосконалення.

Ключові слова: приватне життя, кримінально-правовий захист, таємниця, іноземні держави.

Постановка проблеми. Законодавство сучасних демократичних держав є гарантом дотримання та реалізації права на недоторканість приватного життя, яке в свою чергу є обов'язковим елементом правового статусу людини і громадянина. Згідно до ст. 32 Конституції України, ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією [1, 32]. Однак, на наш погляд, конституційні норми, у яких сформульовано підстави для втручання в приватне життя та умови такого втручання, не отримали достатнього розвитку в законодавстві. Нечітке формулювання або взагалі відсутність регламентування дозволених випадків втручання в приватне життя, обсягу та способів втручання є однією з найбільш невирішених проблем в кримінальному законодавстві, що й призводить до чисельних порушень прав людини.

З метою виокремлення відмінних рис таких злочинів, проаналізовані статті кримінальних кодексів країн ближнього зарубіжжя – Білорусії, Латвійської Республіки, формування яких відбувалося в приблизно рівних умовах після розпаду СРСР. Також були проаналізовані відповідні норми кримінального законодавства Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії, Італії, Данії, Японії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній правовій літературі окремі питання кримінально-правового захисту приватного життя розглядалися у наукових працях П. П. Андрушка, Д. С. Азарова, Є. Ю. Захарова, С. Я. Лихової, К. Б. Марисяка і інші. Однак у роботах зазначених авторів питання закордонного досвіду кримінально-правової охорони приватного життя залишилось без уваги.

Метою статті є аналіз закордонного досвіду щодо криміналізації діянь у сфері захисту таємниці приватного життя та формування на основі проведеного дослідження пропозицій щодо вдосконалення норм КК України.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь щодо охорони таємниці приватного життя, у порівнянні із КК України, має значно більше відмінних рис. Такі особливості полягають в конструкції статей, що передбачають відповідальність за посягання на приватне життя, їхньому розташуванні в главах та найменуванні.

Так, у главу 21 КК Республіки Білорусь «Злочини проти укладу сімейних відносин та інтересів неповнолітніх» включені ст. 177 «Розголошення таємниці усиновлення», ст. 178 «Розголошення лікарської таємниці» та ст. 179 «Незаконні збирання або поширення інформації про приватне життя» [2, 212]. Таким чином, у КК Республіки Білорусь окремі статті, що передбачають відповідальність за посягання на таємницю приватного життя, включені в інші, у порівнянні із КК України, глави (розділи), тобто передбачені інші родові об'єкти цих злочинів (ст. 177 КК Білорусь і ст. 168 України; ст. 178 КК Білорусь і ст. 145 КК України; ст. 179 КК Республіки Білорусь і ст. 182 КК України тощо).

На відміну від українського кримінального законодавства, КК Республіки Білорусь передбачає відповідальність, по-перше, за незаконне виготовлення спеціальних технічних засобів отримання інформації, але по-друге, не містить такої важливої ознаки, як спричинення істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб (ч. 3 ст. 359 КК України). Відсутність відповідальності за незаконне виготовлення спеціальних технічних засобів отримання інформації є прогалиною в українському кримінальному законодавстві, тому доцільно доповнити ст. 359 КК України відповідною ознакою об'єктивної сторони.

Кримінальний кодекс Латвійської Республіки містить у собі значно менше об'єктів захисту приватного життя, на відміну від статей КК України, що передбачають відповідальність за посягання на приватне життя. Так, відповідальність за посягання на недоторканність приватного життя за КК Латвійської Республіки передбачена лише в ст. 145 «Розголошення чужої таємниці». Ця стаття має одну частину, у якій говориться тільки про умисне розголошення чужої таємниці особою, зобов'язаною зберігати ці відомості за посадою або родом занять, довірені або такі, що стали їй відомими. Разом з тим, не передбачена відповідальність за незаконне збирання таких відомостей, не конкретизоване поняття «чужа таємниця» [3, 145].

У кримінальному законодавстві Франції охороні приватного життя присвячені окремі норми Розділу II «Про посягання на людську особистість» Книги Другої «Про злочини та провини проти особистості».

Так, у відділі I «Про посягання на приватне життя» та відділі II «Про посягання на зображення обличчя» глави VI «Посягання на особистість» Розділу II «Про посягання людську особистість» передбачена відповідальність за умисне посягання у будь-який спосіб на інтимність приватного життя (ст. 226-1); зберігання, використання у будь-який спосіб, доведення чи потурання доведенню до відома громадськості або третіх осіб будь-якого запису чи документа, отриманих за допомогою дій, передбачених ст. 226-1 (ст. 226-2); проникнення чи знаходження у житлі іншої особи за допомогою обману, погроз, самоуправства або примушування (226-4); оприлюднення (випуск у світ) у будь-який спосіб без згоди особи монтажу, який здійснений з його словами чи зображенням (ст. 226-8) [4, 245].

У кримінальному законодавстві Франції також встановлена відповідальність за дослідження генетичних властивостей будь-якої людини у медичних цілях без попередньої згоди (ст. 226-25), використання не за призначенням відомостей, отриманих про будь-яку людину шляхом вивчення її генетичних властивостей у медичних цілях або у межах наукового дослідження (ст. 226-26), ідентифікацію будь-якої людини шляхом її генетичних ознак у медичних цілях без попередньої згоди (ст. 226-27), ідентифікацію будь-якої людини шляхом її генетичних ознак у медичних цілях, що не є ні медичними, ні науковими, а також поза межами процесуальних дій при проведенні дізнання чи попереднього розслідування в процесі кримінального судочинства (ст. 226-28) [4, 258].

У кримінальному законодавстві Федеративної Республіки Німеччини (далі – ФРН) поняттям «таємниця приватного життя» охоплюються відомості щодо особистого життя, а також відомості виробничого чи комерційного характеру. Так, параграф 203 КК ФРН встановлює відповідальність за незаконне розголошення чужої таємниці, що стосується особистого життя, виробничої чи комерційної таємниці, довірених особі або такої, що стала їй відома при здійсненні: професійної діяльності лікаря, зубного чи ветеринарного лікаря, провізора або іншого медичного працівника; діяльності професійного психолога; діяльності адвоката, особистого адвоката, нотаріуса, захисника у судовому процесі, бухгалтера-ревізора під присягою, консультанта по податковим питанням тощо; діяльності радника по шлюбним і сімейним питанням, питанням виховання і у справах молоді, а також радника наркологічної служби; уповноваженого з консультацій пов'язаних з вагітністю; діяльності соціального працівника чи соціального педагога; діяльності представника підприємств приватних страхових компаній по страхуванню життя, страхуванню від нещасного випадку і у випадку захворювання [5, 203].

До кола спеціальних суб'єктів порушення таємниці приватного життя відносяться: посадові особи; особи, спеціально уповноважені на виконання публічних обов'язків; особи, які виконують завдання чи повноваження по представництву робочих та службовців у державних установах; члени комітету по розслідуванню діяльності при законодавчому органі федерації чи землі, іншого комітету або ради; призначені публічно експерти.

Особливістю кримінального законодавства ФРН є і встановлення відповідальності за дії, спрямовані на отримання відомостей, які зберігаються або передаються електронним, магнітним чи у інший спосіб, який безпосередньо не сприймається (параграф 202а), а також використання відомостей, що складають чужу таємницю (параграф 204) [5, 112].

У Кримінальному кодексі Іспанії правовому захисту недоторканності приватного життя присвячена глава 1 «Розкриття чи поширення таємних відомостей» (ст.ст. 197 – 201). Таємними відомостями вважаються відомості особистого чи сімейного характеру (п. 2 ст. 197). Також має велике значення виділення відповідальності за розкриття відомостей особистого характеру, до яких віднесені ідеологія, релігія, вірування, стан здоров'я, походження, сексуальне життя (ч. 5 ст. 197). Під розкриттям таємних відомостей про приватне життя іншої особи без її згоди розуміється заволодіння паперами, листами, повідомленнями по електронній пошті або іншими документами, перехоплення її телефонних переговорів, використання різних технічних засобів для прослуховування, передачі, запису або відтворення звуку чи зображення або інших засобів зв'язку (ч. 1 ст. 197). Передбачена відповідальність за зазначені діяння посадових осіб, а також осіб, професійним обов'язком яких є охорона секретів інших осіб (ч. 1 ст. 199) [6].

Кримінальний кодекс Італії також має свої особливості щодо охорони таємниці приватного життя. Так, у КК Італії в окремій главі «Про злочини, що порушують недоторканність особистих таємниць» передбачена відповідальність за посягання на таємницю приватного життя та комерційну (промислову) таємницю (ст. 616 – 623). Відмінною рисою правового захисту недоторканності приватного життя за КК Італії є те, що в ньому передбачена відповідальність тільки за розголошення змісту таємних документів (ст. 621), поєднане із заподіянням шкідливих наслідків, натомість не є злочинним незаконне збирання відомостей, що становлять особисту або сімейну таємницю конкретної особи [7].

У КК Італії відсутня норма, що передбачає відповідальність за розголошення таємниці всиновлення, однак передбачена відповідальність за розголошення професійних таємниць.

Кримінальне законодавство Данії значну увагу приділяє питанням захисту таємниці особистого спілкування та приватного життя (глава 27 «Злочини проти особистої честі та певних особистих прав»). Так, ч. 1 параграфу 263 КК Данії визнає незаконними наступні дії будь-якої особи, якщо вона: позбавляє чи розпечатує лист, телеграму або інше запечатане повідомлення чи записку або ознайомлюється з її змістом; отримує доступ до місць, де інші особи зберігають свої особисті речі; за допомогою обладнання таємно прослуховує чи записує заяви, зроблені в особистій телефонній розмові, або інші розмови між іншими особами, або перемовини на закритій зустрічі, під час якої вона сама не бере участі чи до якої вона незаконно отримала доступ. Частина 2 цього ж параграфу передбачає відповідальність за незаконне отримання доступу до інформації іншої особи або програм, які призначені для використання у зв'язку з електронним обробленням даних [8, 192].

Має свої особливості норма, яка передбачена параграфом 264-а КК Данії. Датський законодавець вважає суспільно небезпечними незаконне фотографування осіб, які знаходяться у місці, що не є відкритим для суспільства, а також незаконне спостереження за такими особами за допомогою телескопа чи іншого обладнання.

Суб'єктами порушення таємниці приватного життя також визнаються особи, які хоча і не приймали участі у діяннях, передбачених параграфами 263 – 264, але отримали або незаконно користуються інформацією, яка вийшла в світ у результаті злочину. Крім того, відповідальними є також особи, які незаконно передавали інформацію чи зображення, які стосуються приватного життя іншої особи, або інші зображення особи, за наявності обставин, котрі можуть явно (очевидно) передбачатися такими, що утримуються від суспільства [8, 195].

Менш розвиненою є система норм, які охороняють таємницю, у кримінальному законодавстві Японії. Так, ст. 130 «Вторгнення у житло» глави 12 «Злочини, що полягають у вторгненні у житло» КК Японії передбачає відповідальність особи, яка безпідставно проникла у житло іншої особи, або приватний будинок, у будівлю чи на судно, яке знаходиться під охороною іншої особи, або не пішла звітти за вимогою [9, 130].

Глава 13 «Злочини, що полягають у порушенні таємниці» КК Японії містить три статті. Стаття 133 «Розпечатання кореспонденції» визнає злочинними дії особи, яка безпідставно розпечатує кореспонденцію. Частина 1 статті 134 «Розголошення таємниці» передбачає відповідальність лікаря, аптекаря, фармацевта, акушерки, адвоката, захисника, нотаріуса, а також особи, яка виконує або виконала таку діяльність, у випадку безпідставної видачі чужої таємниці, яка стала їм відома у зв'язку із здійсненням ними своєї професійної діяльності. Частина 2 цієї статті визнає суб'єктами цього злочину осіб, які виконують чи виконали релігійну або культурну діяльність, у випадку безпідставної видачі ними чужої таємниці, яка стала їм відома у зв'язку із здійсненням ними такої професійної діяльності.

Норма, яка передбачена у ст. 135 «Приватне обвинувачення» КК Японії є процесуального, оскільки передбачає, що злочини глави 13, розглядаються тільки за скаргою потерпілого [9, 135].

Висновки. Порівняльний аналіз кримінально-правового захисту таємниці приватного життя в українському та закордонному кримінальному законодавстві дозволяє зробити певні висновки, що не претендують на вичерпність чи винятковість, але можуть бути прийняті до відома нашим законодавцем в процесі вдосконалення чинного кримінального законодавства в частині кримінально-правового захисту таємниці приватного життя.

1. Потрібна загальна норма про відповідальність за злочинне втручання в приватне життя особи. Вважаємо за необхідне доповнити КК України окремою статтею, в якій би передбачалась відповідальність за незаконне втручання в приватне життя фізичної особи. Тому пропонуємо виділити ст. 182: Незаконне втручання в приватне життя особи: «Незаконне втручання в приватне життя іншої особи, тобто умисне грубе порушення права іншої особи самій визначати своє приватне та сімейне життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб, – карається...».

2. Відсутність відповідальності за незаконне виготовлення спеціальних технічних засобів отримання інформації є прогалиною в українському кримінальному законодавстві, тому доцільно доповнити ст. 359 КК України відповідною ознакою об'єктивної сторони.

3. З метою уникнення недоліків у законодавстві потрібно встановити окремою статтею кримінальну відповідальність за розголошення конфіденційної інформації про приватне життя особами, якщо інформація була їм довірена чи стала відомою у зв'язку з виконанням службового обов'язку чи за професією на прикладі кримінального законодавства Республіки Латвії.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., № 254к/96ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу Республіки Білорусь від 2 червня 1999 р. / Н. Ф. Ахраменка, Н. А. Бабін, А. В. Барков [та ін.] ; за ред. А. В. Баркова. – Мн. : Тесей, 2003. – 1200 с.
3. Уголовный кодекс Латвийской Республики / Перевод с латышского А. И. Лукашова. – Спб. : Юридический Центр Пресс, 2001. – 313 с.
4. Уголовный кодекс Франции / Науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крыловой ; перевод с французского Н. Е. Крыловой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
5. Уголовный кодекс ФРГ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733>. – Назва з екрана.
6. Уголовный кодекс Испании [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247923&subID=100111282,10 0111284#text>. – Назва з екрана.
7. Уголовный кодекс Италии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law-enforcement.ru/viewtopic.php?t=8934>. – Назва з екрана.
8. Уголовный кодекс Дании от 1 января 1933 г. / Научн. ред. С. С. Беляева ; Перевод с датского и английского С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 230 с.
9. Уголовный кодекс Японии от 12 мая 1995 г. / А. И. Коробеева. – СПб. : Издательство Юридический центр Пресс, 2002. – 226 с.

Стаття надійшла 21.03. 2016 р.

О. Л. Барабаш, соискатель

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова
Кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ТАЙНЫ ЧАСТНОЙ ЖИЗНИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ИНОСТРАННЫХ ГОСУДАРСТВ

Резюме

Право человека на неприкосновенность частной жизни является объектом уголовно-правовой охраны законодательством во многих государствах, как ближнего, так и дальнего зарубежья. Установление уголовной ответственности за нарушение частной жизни лица является свидетельством того, что государства всеми средствами охраняют приватность, признавая право на частную жизнь естественным правом человека, принадлежащим ему от рождения.

Ключевые слова: частная жизнь, уголовно-правовая защита, тайна, иностранные государства.

O. L. Barabash, Applicant

Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
Frantsuzsky Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

CRIMINAL DEFENSE OF THE PRIVACY IN THE LEGISLATION OF FOREIGN STATES

Summary

The human right of privacy is the subject of the criminal law defense by legislation in many countries, both near and far abroad. The criminalization of the violation of private life is a testament to the fact that the states protect the privacy by recognizing the right to privacy as a natural human right belonging to it from birth.

Key words: privacy life, criminal defense, secret, foreign states.